

Др. Димитар Гелев

редовен професор на Правниот факултет “Јустинијан I“, УКИМ, Скопје

ТРГОВСКИ РЕГИСТЕР – ШТО ТРЕБАЛО ДА БИДЕ И ВО ШТО СЕ ПРЕТВОРИЛ

Основниот поим за разбирањето на трговските регистри и нивната функција е поимот “трговец“. Начинот на кој се дефинира тој поим во конкретниот правен систем во голема мерка е зависен од начинот на кој се врши разграничувањето помеѓу граѓанското и трговското право (ако тоа постои). Генерално англо-саксонските држави не прават теориска разлика помеѓу граѓанското и трговското право. Тоа беше случај и со поранешните социјалистички држави, како и со денешните правни системи на Италија и Холандија (во одредена мерка).

Разграничувањето помеѓу граѓанското и трговското право зависи од критериумот што се зема како основа за таа поделба и таквото разграничување општо го делиме на: (1) разграничување според субјективен критериум (византиски систем, денес познат како германски систем на разграничување); (2) разграничување според објективен критериум (класичен пример е Франција) и (3) разграничување според мешовит критериум.

Првиот систем на *“разграничување според субјективниот критериум“* поаѓа од ставот дека *секое лице кое е регистрирано во трговскиот регистер* се смета за трговец и на него се применуваат сите правила на трговското право (стечај, посебни правила за одделни правни работи како закуп, купопродажба, размена, налог итн. во зависност од тоа дали лицето има статус на трговец или статус на граѓанин, подложност на надлежноста на трговските судови, таму каде што ги има, можност за договарање арбитража, посебни услови за стекнување деловна способност во некои земји, обврски за водење книговодство и сметководство, правење попис и изготвување годишни или завршни сметки, посебен режим за брачниот имот, фирма, седиште, дејност итн.). Сржта на овој систем е фактот дали некое лице е *впишано во трговскиот регистер како трговец или не*. Од моментот на уписот во регистерот на тоа лице се применуваат сите правила на трговското право.

Ваквиот систем на разграничување води потекло од системот на *collegia* (што постоел уште во древниот Египет, од каде што го презеле и Рим и Византија) и системот

познат како “чирак, калфа, мајстор“. Кога едно лице ќе стане мајстор, тој добива дозвола (диплома, лиценца, концесија итн.) да стане член на неговиот цех (професионално здружение) и со уписот во тој цех тој станува припадник на “таа професија“ (во конкретниот случај “трговец“). Денешен пример за таквите *collegia* се различните трговски комори или коморите на другите слободни професии (адвокати, нотари, лекари, архитекти итн.). По стапувањето во цехот, не е важно што работи трговецот - на него се применуваат правилата на трговското право. Уписот во трговскиот регистер за него има “конститутивно дејство“, затоа што тој е трговец од тој момент на упис во трговскиот регистер и зачленувањето во трговската комора. Се додека во земјата постои една комора за некоја професија, регистерот го води таа. Кога ќе се појават повеќе комори, регистерот го презема државата.

Вториот систем на “**објективен критериум**“ за **разграничување** на трговското и граѓанското право не поаѓа од системот на цехови (што во времето на Француската револуција се сметале за “феудален остаток“) туку од фактот “**со што се занимава едно лице**“. За разлика од првиот систем во кој е битно дали си член на трговската комора или не, во вториот систем тоа воопшто не е важно, туку е важно дали трајно и за профит вршиш некоја од дејностите што се наведени во закон (банкарство, шпедиција, градење, трговско посредување, тргување со девизи, препродажба на ствари, итн.). Во овој систем ако некое лице трајно и за профит се занимава со правните работи дефинирани со законот, на него се применуваат одредбите што важат за трговците, **независно од фактот дали тоа лице е регистрирано во некој регистер или не**.

Подоцна овие два “чисти модела“ на разграничување прилично се доближиле меѓусебно, но останале основните разлики помеѓу нив. За да може да се следи историскиот развој особено битен документ е тнр. **Книга на епархот** во која во чиста форма е наведен византискиот систем на разграничување според “субјективниот критериум“. ¹ Во тоа време регистерот го води царот, то ест неговиот земски намесник – свештеникот познат како епарх, кој на одделните професионални здруженија (*collegia*) им дава определени “јавни овластувања“. По минувањето на скалилата “чирак, калфа, мајстор“, самото здружение или неговиот претседател му ја дава “дипломата“ на лицето и го прима во членството на цехот

¹ Edwin Hanson Freshfield, Roman law in the later Roman Empire: Byzantine guilds, professional and commercial; ordinances of Leo VI, c. 895, from The book of the eparch, University Press, January 1, 1938

во присуство на епархот. Царот и епархот не се мешаат во тоа дали лицето е мајстор или не, дали ја “заслужил дипломата или не“. Фактот што конкретниот цех му дал титула мајстор на неког за него е сосема доволно. Во тоа време државната администрација ја сочинувале попови (кои биле веројатно и единствените писмени лица во земјата). Во рамките на тој свештенички сталеж лицата кои имале правни вештини се нарекувале нотари (писари) и тие биле посебен цех во рамките на свештеничката класа. По завршувањето на степените “чирак, калфа, мајстор“, деканот на правниот факултет (што во тоа време истовремено ја претставувал и “комората“ за таа професија) на посебна свеченост му врачувал диплома, го примал во цехот на нотарите и лицето станувало нотар (писар). Не била потребна друга регистрација. Доволна е регистрацијата во цехот, а цехот го сочинувале истите тие луѓе кај кои конкретното лице “го учело својот занает“. Терминот “диплома“ значи токму тоа “лиценца, дозвола“ (пресвиткана хартија).

Подоцна кога државата се секуларизирала и кога се јавило масовното образование, ваквиот систем на “чирак, калфа, мајстор“ кај голем дел од професиите бил напуштен. Особено по буржоаските револуции и идеите за демократијата и основните човекови права и слободи, регистрите се префрлени во судовите. Основната идеја за тоа е дека во демократиите нема цар, но “царува правото“, то ест “правната држава“. Бидејќи власта била поделена на законодавна, извршна и судска и само судовите биле овластени да го толкуваат правото, тие стапиле на “местото на царот“ (то ест на епархот) – заради најбаналната причина: тие требало да бидат столбовите за владеењето на “правната држава“. Оваа концепција постои и денеска во најголемиот дел од континентална Европа.

Втората консеквенца на тие општествени промени довела до разлика помеѓу моментот на “издавањето на дипломата“ (стекнувањето на квалификацијата “мајстор“) и моментот на “стекнувањето на статусот“ (пример трговец, нотар итн.). Пример во средниот век во универзитетите главно учеле свештениците (па меѓу нив и правниците), но не постоел архитектонски, економски, машински, електро или други такви факултети. Тие и натаму имале свои цехови и свои комори и издавале сопствени дипломи (лиценци) на своите ученици “мајстори“ (но надвор од “универзитетската комора“). По појавата на современите универзитети и посебните факултети (а особено по конкуренцијата во образованието, то ест појавата пример на повеќе од еден архитектонски или правен факултет во земјата), дошло до подвојување на моментот на издавање на дипломата,

членството во конкретната комора и “регистрацијата на посебниот статус“. Она што порано го воделе универзитетите како “свој регистер на завршени мајстори“ денеска го среќаваме како здружение на алумни (поранешни студенти на правните факултети).² Дури и самите комори имаат списоци на своите членови, но ниту првите, ниту вторите списоци и регистри не се доволни да стекнете некој конкретен “статус“ во “правната држава“. За да го стекнете тој статус треба да ги исполните “условите пропишани со закон“. А дали ги исполнувате кажува само еден – царот или епархот или во “правната држава“ – судот. Токму од таа причина, судовите се надлежните институции што ги водат тие регистри, затоа што се единствените надлежни за “толкувањето на правото“. (Во ниту една земја на светот законот не го толкува “законодавно-правната комисија на Собранието“ или ЦК на СКМ, затоа што тоа не е “правна држава“).

По развојот на индустријата, што била подведена под категоријата “трговија“, во големите кодификации на трговското право, на општ начин се утврдени правилата за трговците што во извесна смисла почнале да се разликуваат од правилата за другите професии (на пример за слободните професии), пред се заради разнородноста на различните категории дејности што можат да се подведат под квалификацијата “трговец“.

Законот за трговските друштва (во неговата оригинална форма) поаѓаше од субјективниот критериум за разграничување на граѓанското и трговското право и слично на германскиот модел (што е само порафинирана форма на византискиот образец) од ставот дека постојат четири видови трговци: **(1) задолжителен или облигаторен трговец; (2) трговец по избор или опционен трговец; (3) трговец по претставување и (4) трговец по форма.** Ако и нема некои особени проблеми во дефинирањето на категоријата “задолжителен трговец“ (лице кое се занимава со некоја од дејностите наведени во член 4 од ЗТД³ и кое е должно да се регистрира во трговскиот регистер), кај сите останати три категории се појавија неверојатни проблеми.

² Дека оваа материја не е баш апсолвирана кај нас ни говори и податокот дека алумните на Правниот факултет “Јустинијан I“ се регистрирани како граѓанско здружение со 12 “оснивачи“, а негов претседател и застапник не е деканот на факултетот. За циркусот да биде уште поголем, во Централниот регистер ова здружение се води како “неактивно“, затоа што регистерот “активноста“ ја мери само со пари, дури и за граѓанските здруженија.

³ Закон за трговски друштва, Службен весник број 28/04, 84/05, 25/07, 87/08, 42/10, 48/10, 24/11, 166/12.

1. Опциони трговци или трговци по избор

Постојат определени категории граѓани што независно од фактот што се занимаваат со некоја дејност (трајно и професионално), што можат да членуваат во некоја професионална комора и независно од фактот што за продажбата на своите стоки или услуги наплатуваат цена, државата сепак не ги смета за “трговци“. Тие категории граѓани се: земјоделците, шумарите, занаетчиите, слободните професии и лицата кои издаваат простории во сопствените живеалишта. За нив Законот за трговските друштва дава можност да се регистрираат како трговци: (1) ако сакаат и (2) ако тоа е дозволено со посебните прописи што ја регулираат нивната дејност.⁴ Токму затоа оваа категорија лица се наведени како “***трговци по избор***“ или “***опциони трговци***“.

Но целосното неразбирање на некои категории од овие лица доведе до целосен хаос во домашното законодавство. Земјоделец е лице кое обработува сопствено или туѓо земјиште и своите производи ги продава на пазар. Лицето кое се занимава со шумарство е лице кое одгледува дрва на свое или туѓо земјиште и производите од нив ги продава на пазарот. Тие не се должни да се регистрираат како трговци (да одат во стечај, да водат трговски книги, да имаат фискални сметки итн.), иако заработуваат пари од продажбата на своите производи. Погolem проблем се занаетчиите и слободните професии (лекари, стоматолози, ветеринари, не-медицински практичари, психотерапевти, бабици, медицински сестри, масажери – терапевти, психолози, адвокати, патентни агенти (застапници), сметководители, ревизори, даночни советници (консултанти), екномски и трговски (деловни) советници, даночни застапници (агенти), инжињери, архитекти, геодети, хемичари, пилоти, професионални независни експерти, новинари, новинари-фотографи, преведувачи, тумачи и слични професии, глумци, писатели, универзитетски професори, учители, наставници и лица што се занимаваат со образование).⁵

⁴ Закон за трговски друштва, *ibid*, членови 6 и 8. Иако претходните верзии на ЗТД содржеа појасни формулации во врска со овој проблем, сепак основната смисла може да се изведе и од постојната верзија на ЗТД.

⁵ Ова набројување на “слободните професии“ е изведено од германскиот Закон за здруженијата на припадниците на независните професии од 15 јули 2013 година, Сојузен Службен весник на Сојузна Република Германија, I, страна 2386. Единствен исклучок од оваа листа се геодетите, кои во ниту една држава од континентална Европа не се третираат како “независна професија“, затоа што премерот и водењето на земјишните книги се во надлежност на судот, исто како и катастрите (што содржат плански скици) и се сметаат за битна државна функција. Геодетите се “независна

За да се разбере статусот на овие лица ќе се вратиме на стариот договор од ромејското право познат како *locatio conductio*. Ромејското право ја третираше платената работа како договорен однос според правилата за закупот – *locatio conductio*. Кај договорот за закуп (пример на куќа, земјиште или на движна ствар) закуподавецот ја носи стварта (*locere*), а закупецот ја однесува таа ствар (*conducere*). Бидејќи најчести работници во тоа време биле робовите, кои како такви се сметале за предмети (ствари), било сосема сеедно дали давате во закуп куќа, земја, подвижен предмет или роб што треба нешто да работи. Во сите тие ситуации станувало збор за договор за закуп (*locatio conductio*). Ромејското право не правело разлика помеѓу овие три вида закуп. Средновековните правници (инспирирани од Гај и Јустинијан) направиле разлика помеѓу **закуп на ствар (*locatio conductio rei*)**, (пример закуп на куќа, земјиште или движна ствар), **закуп на работа што треба да се заврши (*locatio conductio operis*)**, (на пример договор да се изгради куќа, кај кој лицето кое ја гради куќата е независен изведувач на работите или тоа се денешните занаетчи, мајстори, градежници и сите лица кои можеме да ги подведеме под категоријата “независни даватели на услуги, независно од тоа дали се класифицирани како трговци или не) и **закуп на работата на работникот (*locatio conductio operarum*)**, (на пример берење маслинки, то ест договор за работа кај кој работникот ја изнајмува “својата работна сила за определен временски период“). Оваа средновековна класификација во нововековните законици е претопена во договорите за закуп, договорот за дело, договорот за услуга, договорот за работа итн.

Француските правници ја направиле натамошната дистинкција на: **(1) услуга кај која се бара резултат** и **(2) услуга кај која се бара само совесен напор**. Оваа дистинкција била особено битна за да се направи разлика помеѓу занаетчиите и слободните професии (или барем некои од нив, особено оние што по дефиниција не се сметаат за “трговски“). Дистинкцијата главно се јавува во времето на појавата на посебните архитектонски, градежни, електро и други факултети. Кај занаетчиите (занаетчи во “класичната смисла на тој збор“, но и сите други водоводчи, мајстори за поправка на апарати за домаќинството, лица кои поправаат моторни возила, монтери, заварувачи итн.) не се бараат само знаења, вештини и совесен и чесен напор, туку и “резултат“. Ако предметот што требало да биде

професија“ во *common law* системите, а особено онаму каде е во примена *Torrens* системот на регистрација, сличен на регистрацијата на бродовите и другите пловила.

поправен не е поправен или ако работата што требала да биде завршена, не е завршена на задоволство на нарачателот на работата, тој може да одбие да ја плати цената, затоа што тој барал **“резултат“**. За разлика од тоа, кај тнр. “слободни професии“ како адвокати, лекари, архитекти, стоматолози итн. покрај **знаењето и вештината** се бара само **совесен и чесен напор** (то ест зголемен степен на должно внимание), но не и “резултат“. Лекарот е должен со целото знаење и вештина што постои во светот да даде дијагноза и да го лечи пациентот, но ако нема вина или невнимание тој нема да одговара за фактот што пациентот починал. Неговата одговорност ќе постои ако дал погрешна дијагноза на болеста, или несоодветно го лечел пациентот или не покажал должно внимание, но не и за “резултатот“. На сличен начин, еден адвокат е должен по утврдувањето на фактите “да даде некоја дијагноза“ и предметот да го подведе под некои законски одредби и да го води случајот (“да го лечи“) на соодветен начин. Но ако сторил се професионално и постапувал со должното внимание тој нема да биде одговорен ако неговиот клиент го изгубил случајот или добил затворска казна. За разлика од занаетчијата на кого незадоволниот клиент може да одбие да му плати за напорот и изгубеното време, незадоволниот клиент на лекарот или на адвокатот не може да го стори тоа (ќе ги плати трошоците за лекувањето или за адвокатските услуги без оглед на тоа дали пациентот умрел или останал инвалид, дали го добил спорот или не).

Сите овие лица во сите земји на светот немаат статус на трговец (со исклучок на “градежниците“). Нивните професионални здруженија (коморите) се организираат главно како граѓански здруженија со јавни овластувања или како јавно-правни лица (категирија што не ја познава нашиот правен систем). Нивните здруженија на ниво на приватното право се специфични и се организираат според правилата на граѓанското право и не претставуваат трговски друштва. То ест здружувањето на два или повеќе адвокати во друштво или на два или повеќе лекари итн. се врши според правилата за граѓанските друштва (евентуално модифицирани како во случајот на Германија). Тие можат да бидат опциони трговци (то ест да се регистрираат како трговец поединец или како трговско друштво) **само ако сакаат и само ако тоа е дозволено со посебните закони за нивната професија (што вообичаено не е случај)**. Но кај нас најголемиот дел од овие лица се присилно натерани да бидат трговци. Здруженијата на овие лица главно се трговски или имаат целосно неопределен и хаотичен статус.

Како пример ќе ги земеме лекарите, архитектите и адвокатите. Членот 12 од Законот за здравствената заштита во ставот 4 ни вели дека здравствената дејност ја вршеле “здравствени работници“ и евентуално некои “здравствени соработници“, а во ставот 5 дека здравствената дејност се врши во “здравствени установи“ (што можеле да бидат “јавни и приватни“).⁶ Од наведените одредби може да се види дека според домашниот закон, лекарите воопшто не се третираат како “слободна професија“, затоа што на нив се применува одредницата “работници“, а дополнително законот воведува небулозна категорија “приватни установи“ што не постојат никаде по белиот свет. Регистерот на тие установи согласно член 64 и 67 од Законот го водело Министерството за здравство, но тие се регистрирале и во Централниот регистер. Овие установи според членот 68 од Законот можеле да бидат: ординации, поликлиники, дијагностички лаборатории, болници, институти, болници, здравствени домови, аптеки итн.... Ваквата одредба би била идентична на одредбата во некој друг закон дека угостителите се делат на ресторани, кафани, барови, хотели со една, две, три итн. ѕвездички, но тоа апсолутно ништо не ни кажува за тоа на кој начин тие се организирани. Но Законот за здравствена заштита изречно ни вели дека сите здравствени организации (дури и на лекар поединец) се “установи“, што е целосно непознавање на оваа материја и како решение не постои никаде надвор од тврдо комунистичките земји (па веќе дури ни таму). Само за пример на оваа целосна конфузија го наведувам членот 227 од Законот што наведува некое “*физичко лице со лиценца кое основа приватна здравствена установа*“. Ваквите одредби се крунски докази за тоа дека лекарите овде не се сметаат за “слободна професија“, туку за “државни робови“. Членот 116 од Законот ни вели дека “регистерот на здравствените работници“ го води Институтот за јавно здравје на РМ, а членот 180 пропишува “лична одговорност на здравствениот работник на работното место“ (што е неверојатно доследно спроведена логика на поранешните верзии на Законите за здружен труд). Од друга страна Законот за лекови и медицински помагала што изречно наведува дека “апетаката е правно лице“ и ‘установа’,⁷ во најновите измени од 3.02.2014 година, во членот 81 е додава нов став 4 што по својата небулозност заслужува целосно внимание:

⁶ Закон за здравствена заштита, Службен весник број 43/12, 145/12, 07/2408/1.

⁷ Закон за лекови и медицински помагала, Службен весник на РМ број 106/07, 88/10,36/11, 53/11, 136/11, 11/12, 147/13, 164/13.

“Основач на аптека може да биде само лице со завршено високо образование од областа на фармацијата или трговско друштво во форма на трговец поединец, ДОО или ДООЕЛ чиј основач, односно основачи се исклучиво лица со завршено високо образование од областа на фармацијата“.⁸ И натаму станува збор за “установи“ и “здравствени работници во правното лице“, но сега веќе и за “трговци“, што реално претставува целосно непознавање на оваа материја од страна на луѓето кои ги носеле овие закони. Установа како ДОО или ДООЕЛ што не е основана од државата навистина нема никаде во светот.

Член 6 пак од Законот за адвокатурата вели дека адвокатурата ја вршеле адвокати поединци и адвокатски друштва, а Адвокатската комора водела Именик на адвокатите и на адвокатските друштва. Членот 7 ни вели дека адвокатот “може да вработува други адвокати“, а членот 8 дека **“адвокатското друштво својата работа ја врши како адвокат поединец“** (што исто така е небулоза нечуена во светски размери). Членот 8 став 5 од Законот ни вели дека адвокатското друштво статусот правно лице го стекнува по запишувањето во Именикот на комората (што значи дека овде комората се јавува како Централен регистер, иако е познато дека адвокатите се регистрираат и во тој регистер).⁹ Издавањето фискални сметки од страна на адвокатите е надвор од секој здрав разум, затоа што тоа по дефиниција подразбира статус на “трговец“.

Членот 2 од Законот за градење ни дава сосема погрешна дефиниција за тоа што е градење, па под градење опфаќа и “изработка на проектна документација“, “градежно-инсталатерски работи“, “градежно завршни работи“, “вградување постројки и опрема“ итн. што е директно спротивно на членот 649 од Законот за облигационите односи или на одредбите од ЗТД, то ест самиот Закон не прави разлика помеѓу “архитектите“ и “инженерите“ како “слободни професии“, “градежниците кои градат објекти“ како трговци и другите наведени операции што ги изведуваат занаетчиите, што се три различни правни статуси и сите ги подведува под истата категорија. Членот 15 го дефинира архитектот (проектантот) како физичко лице, но тој морало да биде во правно лице регистрирано во Централниот регистер (иако самиот Закон содржи и термин “архитектонско биро“ што очигледно ни самиот Закон не го разбира).¹⁰ Членот 20 истата работа ја повторува за

⁸ Закон за лекови и медицински помагала, Службен весник на РМ број 27/14.

⁹ Закон за адвокатурата, Службен весник број 59/02, 60/06, 29/07, 106/08, 113/12.

¹⁰ Како би реагирале домашните адвокати ако Законот за адвокатурата им пропише дека треба да бидат адвокати во правно лице или дека треба да основаат установа?

“надзорот на градбата“ (ревидент), а членот 26 воведува лиценци и за изведувачите (градежниците кои се класична трговска дејност). Членот 123 наведува дека Комората на овластени архитекти води именици на архитекти, инженери, бироа и проектнтски друштва, а членовите 57 и 58 ја даваат целата бесмисленост на “категоризацијата на градбите“. Разлика помеѓу “лиценци“ што ги издава Министерството за транспорт и врски на “правните лица“ и овластувањата што ги издава комората на овластени архитекти и овластени инжењери внесуваат само дополнителен заплет во овој “трилер“. ¹¹ Ако за лиценците за градежните трговци и може да се најде некое оправдување во *common law* земјите (иако нашиот Закон не ја следи таа логика), кај овластувањата ситуацијата е целосно бесмислена. Еден архитект кој завршил факултет изучувал различни предмети: нискоградба, високоградба, урбанизам итн... и се стекнал со диплома. Истото важи и за инженерите. Издавањето овластување А и Б е исто како на адвокатите што специјализирале кривично право да им дадете овластување А, а на адвокатите што специјализирале граѓанско или трговско право овластување Б, иако за време на студиите ги учеле и двата предмета. Македонија со едвај два милиони жители (ако се и толку) не ќе да е до таа мерка специјализирана за “овие лудости“ на законодавецот.

Или кажано накусо – хаос и бескрајно самоволие. Законите за другите слободни професии се уште посмешни и затоа може да се изведе само заклучокот дека домашниот законодавец не го разбира целиот концепт на “слободна професија“ и се движи во некој меѓу-простор помеѓу целосно државна регулација и решенијата од времето на самоуправни-здружениот труд. Решенијата за “регулираните професии“ од Законот за високото образование само го потврдуваат тој факт.

3. Трговци по претставување

Трговците по претставување опфаќаат две категории лица: (1) лице кое иако не врши никаква трговска дејност сепак е регистрирано во трговскиот регистер и со самото тоа самото се подвело под статусот трговец и (2) лицата кои иако не се регистрирани трговци на “надворешниот свет му оставаат впечаток дека се трговци“. Оваа категорија трговци е недоволно регулирана со членовите 7 и 9 од ЗТД и сметам дека тие одредби треба да се

¹¹ Закон за градење, Службен весник број 130/09, 124/10, 18/11, 36/11, 54/11, 13/12, 144/12, 25/13, 79/13.

допрецизираат (иако мислам дека претходните верзии на законот имаа нешто појасна дефиниција за оваа категорија лица).

4. Трговци по форма

Трговците според формата се определени во членот 5 од ЗТД и главно се однесуваат на “правните лица“ трговци. Правните лица се поширока категорија од “правните лица – трговци“. Постојат правни лица кои не се трговци (и како приватно-правни правни лица и како јавно-правни правни лица). Во *civil law* системите главно постои типизација. Пример ако едно здружение сака да врши граѓанска дејност, неговите членови регистрираат граѓанско друштво. Ако едно здружение сака да врши трговска дејност, неговите членови регистрираат трговско друштво. Бидејќи персоналните трговски друштва во најголемиот број земји немаат статус на правно лице, оваа расправа главно се однесува на трговските друштва во кои членовите одговараат ограничено за обврските на друштвото (АД, ДОО и командитното друштво со акции). Овде само треба да се спомене дека секаде во светот содружниците што имаат неограничена одговорност за обврските на друштвото, на пример членовите на ЈТД, комплементарите во командитните друштва имаат статус на трговец, што за чудо кај нас не е случај.

Ваквата типизација на друштвата на граѓански и трговски не постои во *common law* (англо-саксонските) земји и тоа е една од причините за хаосот во правниот систем кога некритички се преземаат кај нас некои нивни решенија.

За да можеме да ги разбереме различните теории за поимот и креирањето на правното лице најнапред мора да се истакне дека “правните лица“ претставуваат креација на она што денеска го поимаме како “јавно право“. Јустинијановите “Институти“ содржат само една реченица: “Стварите што му припаѓаат на правното лице (*universitatis*), а не на поединците, се на пример зградите во грдовите, театрите, хиподромите и другите слични места што му припаѓаат заеднички на целиот град“.¹² Овде правното лице е градот (“целиот град“, то е стварите им припаѓаат на сите граѓани на градот како друштво – правно лице). Иако постојат различни теории за тоа што претставува “правното лице“ и кој е моментот на

¹² Thomas Collett Sanders, *Institutes of Justinian*, Callaghan&Company, Chicago, 1876, Книга II, Глава 1, член 6, страна 160.

неговото создавање, овие теории јас ќе ги сведам на две пошироки групи: (1) тнр. институционална теорија и (2) тнр. договорна теорија. Овие теории имаат сопствени консеквенци и во врска со улогата на регистерскиот систем во нивното креирање.

Според тнр. **институционална теорија** правното лице е креација на јавното право, то ест на правниот поредок и како такво својството на правно лице го стекнува од моментот на уписот на лицето во соодветниот регистер (ако станува збор за трговско друштво од моментот на уписот во трговскиот регистер). Уписот во трговскиот регистер има **конститутивно дејство**. Пред тој упис правното лице не постои, дури и кога биле завршени сите формалности на неговото основање. Независно од тоа кој го персонифицира “правниот поредок“ во земјата (**царот** со давање статут, повелба, хрисовула, дозвола, концесија или одобрение или **судот** во “правните држави“), правното лице не постои се додека суверената власт не ја даде својата согласност (во вид на одлука, решение, статут итн.). Правното лице е вештачко лице (*persona ficta, persona moralia, universitas*) креирано со вољата на суверенот (царот или правото).

Во овој систем, нотарите имаат минорна улога. Тие евентуално го проверуваат идентитет на странките, прават некој мал записник и толку. Клучната улога ја има регистерот (судијата). Тој проверува дали се исполнети сите законски услови за регистрација на друштвото и за креирањето на неговиот “правен субјективитет“. Правното лице нема да постои се додека судот не каже дека е тоа така, дека се исполнети сите законски услови и додека не даде решение за регистрација. Бидејќи судот (законот или правдата) проверувала дали се исполнети сите законски услови, сите податоци внесени во регистерот се сметаат за вистинити (**презумпција за вистинитост**) и оној кој се повикува на податоците запишани во регистерот во судска и друга постапка не е должен нив да ги докажува. Оној кој тврди дека тие податоци не се точни го има товарот на докажувањето на нивната неистинитост.

Според тнр. **договорна теорија**, правното лице настанува во моментот кога ќе биде склучен договорот за друштвото и ќе бидат дадени влоговите и избрани првите органи на тоа друштво. Во овој “демократски систем“ правното лице е целосна креација на приватното договорно право. Уписот во регистерот нема конститутивно, туку **декларативно дејство** и со тој упис “само се дава до знаење“ дека било креирано некое правно лице. Во овој систем податоците внесени во регистерот **немаат презумпција за**

точност. Тие повторно се докажуваат во секоја постапка. Но овде улогата на нотарот е многу поголема. Тој составува акт за основањето на друштвото (што е многу обемен и ги опишува сите преземени дејствија) и тој е тој што ја гарантира точноста на регистрираните податоци.

Ова двојство на теориите и системите на регистрација е изведено во времето на големите кодификации од XVIII и XIX век, но е изведено врз еден “византиски образец“. Претпоследниот цар на Византија, Константин XI Палеолог, бил оженет со Магдалена Нотарас, ќерка на главниот нотар (декан) на царот (во денешна смисла премиер или шеф на влада) Лука Нотарас. Семејството Нотарас во договор со фирентинските банкири Медичи и други инволвирани лица ја продале империјата за пари и биле директни виновници за нејзината пропаст. Убиле двајца од браќата Палеолози (им ги отсекле главите) и побегнале кај папата Никола во Рим (чиј лик денеска го гледаме на многу икони на свети Никола), а подоцна во Франција. Ова двојство на теориите за регистрацијата на правните лица води потекло од тоа време, но овде нема простор за целосен опис на таа ситуација. ***Системите се разликуваат според тоа кој е битен за регистрацијата или конституирањето: “царот“ (денес “судот“) или “нотарот“.***

Конечно постои и ***трет систем на регистрација*** на трговските друштва во САД. Тој систем е креација на граѓанската војна во САД и битката за нејзината независност. Овде регистрацијата на компаниите се врши на ниво на федералните држави и основната регистерска функција главно ја има тнр државен оддел (*department of state*) и тнр државен секретар (*secretary of state*) како посебна историски креирана функција во времето на стекнувањето на независноста. Неговата функција многу наликува на функцијата “епарх“ од византиската Книгата на епархот. Во Византија државната администрација била составена од свештеници. Изградбата на црква во некое место во тоа време претставувал акт што денес би бил идентичен на изградба на општинска зграда. Епархот, кој бил свештеник, и луѓето кои работеле со него (исто така свештеници), според правилата на канонското право, претставувале истурено одделение на државата на некој определен локалитет (во конкретната епархија). Епархијата или канцеларијата на епархот е идентична на денешната “подрачна единица“ на некое министерство, со таа разлика што тогаш немало министерства и епархијата била “подрачна единица“ на државата. Бидејќи целото *common law* во тој период на развојот било во огромна мерка инспирирано од традицијата на

римското право и на правото на Византија, институцијата “епарх“ ја прилагодила на сопствените современи потреби и во секоја федерална единица на САД креирала институција наречена “*department of state*“ на чие чело се наоѓал државниот секретар (*secretary of state*) или “**главниот нотар или писар**“. Тој сега не бил свештеник, туку обичен граѓанин, кој на почетокот се бирал на општи избори, за подоцна во голем број федерални држави да стане “именуван функционер“. Но неговите овластувања во голема мерка се копија на овластувањата на византискиот епарх (па дури и на претходната функција **претор**, заради постоењето на *equity* во англо-саксонските земји), дополнети со нови овластувања во различните федерални држави, како на пример издавање на возачки дозволи (лиценци), казнување на лица кои возат во алкохолизирана состојба, заштита на потрошувачите, посебни инспекциски и полициски сили итн. Но нашата административна организација на државата не е идентична со онаа на федералните држави во САД и ние барем засега сеуште не сме федерална држава каква што била Византија.

Ако се вратиме на регистрацијата на трговските друштва најнапред треба да се даде едно појаснување. Трговците порано традиционално регистрирале тнр. персонални друштва во кои тие одговарале неограничено. Тие друштва во најголемиот број земји не се сметаат за компании (корпорации) то ест не се сметаат за правни лица. Односите помеѓу содружниците главно се уредуваат со една модифицирана верзија на правила за сопственоста. Пример во Германија трговските регистри што се водат на ниво на општинските судови имаат два оддела: еден за трговците поединци и персоналните трговски друштва, втор оддел за тнр. трговски друштва – правни лица (ДОО, АД и командитните друштва со акции).

70 до 80 посто од сите регистрирани субјекти во сите европски држави се трговци поединци или персонални трговски друштва. Само 20 посто од регистрираните субјекти се ДОО или АД, а само околу 2 до 5 посто од регистрираните акционерски друштва се на берза. Тоа е генералната структура на стопанството во сите овие земји. Кај нас заради процесите на приватизацијата целосната слика е сосема обратна.

Во принцип трговците многу касно (крај на XVIII – почеток на XIX век) стекнале право да регистрираат трговско друштво како правно лице. Таа привилегија ја имала само државата. По сличната логика на Јустинијан за нешто “што му припаѓа на целиот град“, на почетокот овие друштва биле регистрирани за железниците, електростопанствата,

телекомите и слично. Но како креација на јавното право, на правните лица се применувале посебни правила што се различни од правилата на приватното право.

Основниот принцип во *приватното право* што се применува на граѓаните и на трговците како приватни лица е дека *“е дозволено се она што не е забрането со закон, со јавниот поредок, моралот или обичаите на местото“*, то ест дозволено е се она што не им пречи или не им нанесува штета на другите. Презумпцијата во *јавното право* во *демократските уставни држави* е сосема обратна: *“се е забрането, освен она што е изречно дозволено“*. За разлика од обичниот граѓанин (па и трговецот) кој може да го прави сето она што не е забрането (па дури да бара и дупки во законите), јавните власти (општини, влада, министерства итн.) смеат да го прават само тоа за што имаат изречно законско овластување. Секој акт надвор од тоа се смета за акт *ultra vires* или акт што значи *“пречекорување на овластувањата или дејствување без овластување“* и како таков по дефиниција е ништовен и подложен на санкција.

Бидејќи на почетокот акционерските друштва се сметале за јавно-правна креација на нив се применувале истите правила како и за јавно-правните лица. Порано, при креирањето на правното лице царот му давал статут во кој точно било наведено што треба да прави правното лице и кои се овластувањата на неговите застапници. Правното лице не смеело да прави ништо друго, надвор од тоа. Логиката на доктрината *ultra vires* целосно се применувала и на акционерските друштва (пример во социјализмот се применуваше на сите облици на организација во стопанството). Основниот мотив за тоа е што по дефиниција во западните држави акционерското друштво е замислено како друштво со бројно членство. За да се продаваат акциите на друштвото на Париската берза мора да имате 700.000 акционери (тоа е цело Скопје). А ако нешто се однесува на *“цел град“* треба да се применуваат правилата што се однесуваат на правните лица *“што му припаѓаат на целиот град како заедница“*. Иако основачкиот акт на ДОО се нарекува договор за здружување (а не статут), сепак некои елементи на доктрината *ultra vires* се применувале и на него.

Што е основната разлика на друштво основано со договор за здружување и друштво кое има статут. Договорот за здружување повеќе има третман на договор од приватното право. Единствената разлика помеѓу обичните облигациони договори и овие договори е што кај облигационите договори странките имаат спротиставени интереси, додека кај договорот за друштвото постои *“заедничка цел“* (остварување и поделба на профит) и *affectio*

societatis, то ест желба да се припаѓа на една заедница (“фамилија“). За разлика од тоа статутот се третира како “нормативен акт“ во хиерархијата на актите: устав, закон, подзаконски акти, статут (на тоа сите ние добро се сеќаваме од времето на комунизмот). Со самиот чин на регистрацијата на акционерското друштво и на неговиот статут, статутот станува “закон за друштвото“ во нормативна, а не во договорна смисла. Иако тој претходно бил договорен од страна на основачите, сепак фактот што бил допрен со “магичното стапче“ на власта (царот или судот) него го претвора во нешто различно од договор – го претвора во нормативен акт. По таа логика според максимата “ненаењето на правото никого не го оправдува“, секој граѓанин е должен да ги знае законите на земјата што мора да бидат објавени и не може да каже дека не ги знаел затоа што не читал службени весници. Објавата на статутот во регистрот и во официјалниот службен весник на државата од тој акт прави нормативен акт и тогаш доаѓа до примена на правилата на јавното право (се е забрането, освен она што е изречно дозволено) и примена на теоријата за *ultra vires*.

Но кон крајот на XX век почнува да доминира тенденцијата и акционерските друштва да се третираат како “приватно-правни“ лица и нивните основачки акти се повеќе да се третираат како “приватно-правни“ документи, то ест и за нив почнува да преовладува тнр. “договорна теорија“ за правното лице. Втората тенденција барала акционерските друштва да се третираат идентично на граѓаните, то ест на приватно-правните лица, а не идентично на јавно-правните лица и барала ублажување на строгоста на принципот *ultra vires* (кој и натаму со целата сила и денес се применува на сите јавно-правни лица). То ест акционерските друштва сакале и ним “да им биде дозволено се што не е забрането“, а не обратно. Оваа тенденција најсилен одраз добила во ставот дека третите лица не треба да бидат засегнати од фактот што друштвото дејствувало надвор од својот предмет на работење и од фактот што неговите органи и застапници ги пречекориле своите овластувања. Трансакциите требало да останат полноважни (а не ништовни), а одговорноста друштвото ја сноси регресно (пример во однос на органите на друштвото).

Оваа компликација била предмет на тнр. Прва компаниска директива од 9 март 1968 година, што денеска е целосно заменета со Директивата 2009/101/ЕС од 16 септември 2009 година. Овде во целост ги наведувам релевантните одредби од таа денес важечка директива, што се применува на акционерските друштва, друштвата со ограничена одговорност и командитните друштва со акции (што се сметаат за друштва на капитал или за правни лица):

“член 3 точка 6: Друштвото може да се повикува на документите и на податоците во однос на третите лица, дури откако тие биле објавени согласно став 5, освен ако друштвото може да докаже дека третото лице знаело за нив (ставот 5 се однесува на задолжителното објавување документи и податоци во Службениот весник на земјата или некоја електронска форма).

Друштвото не може да се повикува на документите и податоците што биле објавени во однос на третите лица, за правните работи склучени пред истекот на 16 дена од денот на тоа објавување, ако третото лице докаже дека за него било невоможно да знае за тие документи и податоци.

7. Државите членки ќе ги преземат сите неопходни мерки за да ги избегнат неусогласеноста помеѓу она што е објавено според ставот 5 и она што е регистрирано во регистрот (ставот 5 се однесува на задолжителното објавување на документите и податоците во Службениот весник на земјата).

Во случај на неусогласеност, текстот објавен согласно став 5 не може да се истакнува во однос на третите лица; но тие трети лица можат да се потпрат на тоа објавување, освен кога друштвото ќе докаже дека тие знаеле за текстот што бил депониран во влошката или регистриран во регистрот.

Меѓутоа, третите лица секогаш можат да се потпрат на сите документи или податоци чии формалности за објавување сеуште не биле комплетирани, освен кога тие не произведуваат правно дејство пред моментот на нивното објавување“ (овие одредби на извесен начин се инкорпорирани во член 38 од ЗТД и ни зборуваат за “конститутивноста“ или “нормативноста“ на регистрацијата и објавувањето, но кај нас е проширена и на персоналните друштва).¹³

Натаму Директивата во својот член 10 вели:

“1. Актите преземени од страна на органите на друштвото ќе го обврзуваат друштвото, дури и кога тие не се во рамките на предметот на работење на друштвото, освен

¹³ Directive 2009/101/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and third parties, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 48 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent (codified version), Official Journal of the European Union L 258/11.

ако тие акти ги надминуваат овластувањата што се дадени со закон или што законот дозволува да им бидат дадени на тие органи.

Меѓутоа, државите членки можат да пропишат дека друштвото нема да биде обврзано ако тие акти се надвор од предметот на работење на друштвото, ако тоа докаже дека третото лице знаело дека актот е надвор од предметот на работење или со оглед на околностите на случајот не можело да не знае за тоа; објавувањето на статутот самото по себе нема да се смета за доволен доказ за знаењето на третото лице.

2. Ограничувањата на овластувањата на органите на друштвото, што произлегуваат од статутот или од одлуките на надлежните органи, не можат да се истакнуваат во однос на третите лица, дури и кога биле објавени.

3. Ако националното право пропишува дека овластувањето за застапување на друштвото, со отстапување од законските правила што ја регулираат таа материја, со статутот може да му се довери на едно лице или на неколку лица кои дејствуваат заеднички, националното право може да пропише дека ваквите одредби во статутот може да се истакнуваат во однос на третите лица, под услов тие да се однесуваат на општото овластување за застапување; прашањето дали тие одредби од статутот можат да се истакнуваат во однос на третите лица ќе се регулира со членот 3¹⁴ (членот 3 се однесува на задолжителното објавување на документите и податоците во трговскиот регистер) (Парафраза на оваа одредба среќаваме во член 64 од ЗТД, но на многу несмасен начин).

Како што може да се види од изложеното, самата директива не ја забранува теоријата за *ultra vires*, туку само го ублажува нејзиното дејство во однос на третите лица (концесија на француската теорија за регистрацијата).

Овде накусо ќе разгледаме нешто што е многу важно за теоријата *ultra vires*: предметот на работењето на друштвото и овластувањата на “органите“ на друштвото. Под предмет на работење на друштвото обично се подразбира неговата дејност. Таа дејност мора да биде наведена во статутот на друштвото (или во договорот за друштвото кај ДОО). Членот 12 од наведената Директива наведува дека друштвото ќе биде поништено и ќе биде ништовно ако во својот статут или договор за друштвото не ја наведе дејноста, то ест предметот на своето работење. Таква одредба содржи и Законот за трговски друштва во членот 33 став 1 точка 2. Се додека акционерските друштва се третираше како “јавно-правни

¹⁴ *Ibid.*

субјекти“ на кои “се им е забрането, освен она што им е дозволено“, тие дејности се изречно наведувани според броевите од националната класификација на дејностите (тоа би требало и денес да биде случај на пример со друштвата што се претежно во државна сопственост). Но кај целосно приватните акционерски друштва почнала да се дозволува општата клаузула што важи и за сите приватни лица (граѓани или трговци): може да прави се што не е забрането со закон, што законски е преформулирано во членот 62 став 1 од Законот за трговските друштва како “Трговското друштво може, како предмет на работење, да ги врши сите дејности што не се забранети со закон“. Но членот 64 од ЗТД е многу упростена и неработена верзија на можностите што ги дава европската директива.

Според законските дефиниции од Законот за трговските друштва, предметот на работењето е дефиниран како ‘дејноста, односно дејностите определени во договорот за друштвото, во статутот, односно во изјавата за основање на друштво со ограничена одговорност од едно лице, класифицирани според дејностите утврдени во Националната класификација на дејностите“. Согласно оваа дефиниција секое трговско друштво во своите основачки акти треба да ги наведе дејностите со кои сака да се занимава (што е генерална европска пракса). Пропуштањето да се наведе предметот на работењето во основните акти на друштвото, како што веќе видовме, може да доведе до ништовност на друштвото. Добар дел од европските закони содржат натамошни услови. Само како пример ќе ги наведат клаузулите за “доволноста на капиталот“ или потврдата (сертификатот) за започнување со работа, што претставуваат дополнителен услов за почеток со работа на регистрираното или сеуште нерегистрираното трговско друштво. Ако пример како основен предмет на работење се наведе “изградба и управување со нуклеарна централа“, друштвото нема да биде регистрирано ако нема доволен капитал за тоа. Или слична функција во Англија ја има издавањето на сертификатот за започнување со работа. Но, Законот за едношалтерски систем содржи сосема други одредби и внесува целосна конфузија во оваа материја.

За да се разјаснат работите, накусо треба да се појасни самиот поим “едношалтерски систем“. Овој поим долго време е составен дел од европското административно право, дури и во времињата кога воопшто не постоеле компјутерите. Ако на пример едно друштво се отвора за да изгради и води ресторан и да продава храна и пијалоци, на тоа друштво покрај општите услови за регистрација му се потребни бројни дозволи: дозвола за градење, извод од земјишните книги и од катастарот, дозвола од разните министерства за здравство,

пуштање во промет на прехрамбени производи и пијалоци, дозволи од санитарните инспекции, дозволи од министерставата за заштита на животната средина во врска со бучавата, испуштањето на чад итн.... Наместо да се шета од министерство до министерство и од една до друга државна служба, лицето (то ест подносителот на барањето) сите документи за добивањето на потребните дозволи од државните органи ги носи на едно место (на “еден шалтер“). Бидејќи извршната власт е една и единствена, службениците од тој “шалтер“ по службена должност ги препраќаат документите до надлежните служби за одговор и давање на соодветните дозволи, согласности, концесии, лиценци итн. Тоа е смислата на “едношалтерскиот систем“. Тоа е административно-правна категорија измислена по принципот за единство на извршната власт. Но ваквата концепција нема никаква врска со домашниот едношалтерски систем, ниту со паролите “нема погрешна врата“.

Во земјите во кои регистрите ги водат судовите (заради принципот на “правна држава“), заради немешањето на судската и извршната власт се наоѓани различни начини за искористување на административниот “едношалтерски систем“. Или судот бара основачите претходно да ги соберат сите дозволи и согласности што им се потребни за регистрација на друштвото (ако е тоа можно) или го регистрира друштвото (со евентуална примена на одредбата за доволноста на капиталот или сертификатот за започнување со работа, што главно се поврзани со капиталот на друштвото) препуштајќи го конкретното водење на дејноста на соодветните државни инспекции. Но никаде тие две работи не се споени во едно (ниту пак е возможно да се спојат).

Но нашиот едношалтерски систем поаѓа од некои *common law* решенија што немаат никаква врска со реално постојниот административен систем на земјата, а уште помалку со другите законски материјално правни решенија. Тој тргнува од претпоставката дека кај нас постои *department of state* (како кај американските федерални држави) и така го поставува системот (особено ако се имаат предвид одредбите од законот според кои Централниот регистер им дава овластувања на регистрационите агенти – сметководители, кои попатно требало да бидат трговци поединци или трговски друштва).¹⁵ Државниот оддел во

¹⁵ Во натамошниот текст ќе бидат цитирани или парафразирани некои одредби од Законот за едношалтерски систем и водење на трговскиот регистер и регистерот на други правни лица, Службен весник на РМ број 84/2005, 13/2007, одл. на Уставен суд 12.09.2007, 150/207 и Законот за

американските федерални држави ги води регистрите за сите професии и за сите трговци, слично на византиските епарси, но ние немаме таков систем. Покрај тоа целосно се занемарени одредбите од тие американски федерални држави за коморите на сметководителите и фактот што тие дури ни во САД не вршат регистрација на трговски друштва.

Второто поголемо промашување на овој закон е воведувањето на термините “претежна дејност“ и подоцна “главна приходна шифра“, “општа клаузула за бизнис“ и “приоритетна дејност“. “Општата клаузула за бизнис“ овде е дефинирана како “назнака дека субјектот на упис во трговскиот регистер може да ги врши сите дејности според Националната класификација на дејностите (НКД)“ што е порадикално укинување на доктрината за *ultra vires* дури и од *common law* системите. Но за разлика од на пример англискиот систем во кој се предвидени и времени мерки на акционерите во случај на повреда или посебни одредби за одговорноста на органите на друштвото во случај на “пречекорување“, овде е направена невидено проста адаптација на членот 64 став 1 од ЗТД. Потоа во следниот член 7а се заменува претходниот термин “претежна дејност“ и се воведува термин “приоритетна дејност“ што претходно е дефинирана како “дејност од НКД со чие вршење субјектот на упис има намера да оствари најголем приход од вкупниот приход во првата година во која извршил регистрација“. Според оваа назнака, регистерот врши “секторска распределба на субјектите по дејности“. И оваа приоритетна дејност била битна за добивањето на тнр. “приходна шифра“ што е дефинирана како “броеви и букви со кои се означува дејноста што има најголемо учество во структурата на остварените приходи на субјектот на упис согласно Националната класификација на дејностите (НКД)“. Централниот регистер ги менувал ваквите приходни шифри во зависност од тоа од која дејност во претходната година субјектот на уписот остварил најголем приход“. Кога се чита ова останува само да се запрашаме дали на нашиот законодавец некој му има кажано дека комунизмот се распаднал или ние сме и натаму последниот бастион на Службата за општествено книговодство? Ваквите приходни шифри немаат никаква врска со даночните власти кои ги гледаат основните биланси на друштвото (имот, обрт итн). Единствената логика на “приходните шифри“ е полициска: полицијата да знае во која сфера треба да го

удри или малтретира “морално-политички неподобниот субјект на уписот“. Законот дури воведува и досега непозната категорија “образец за распределба на остварените приходи по дејности“ чија форма ја пропишувал министерот за финансии. Таква “приходна шифра“ не постои никаде во светот, освен во државите што се окарактеризирани како *Polizeistaat* (полициска држава). Така работеше поранешната држава во која “полицијата не беше наша“ или поетски кажано “оваа полиција простете е туѓа“.

Сите овие одредби всушност немаат никаква врска со реалното решавање на регистрационите проблеми на трговците, туку се само продолжение и натамошно опстојување на поранешната Служба за општествено книговодство или подоцнежниот ЗПП.

Овде немам време и место да навлегувам во сите небулози поврзани со различните “основни регистри“ и нивната поврзаност со Централниот регистер. Натамошната конфузија во системот е внесена со префрлањето на акционерските книги во регистерот и одземањето на правото на акционерските друштва да ги водат сопствените акционерски книги (што реално не постои никаде во светот – член 283 од ЗТД), како и одредбите од Законот за хартии од вредност поврзани со Централниот депозитар за хартии од вредност, што исто така се “единствени во светски рамки“. За разлика од централните или трговските регистри чие основно мото е јавноста и ставањето на документите и податоците за трговците на увид на целата јавност, логиката на депозитарите е иста како и логиката на банките, чие основно мото е сосема спротивно – “тајноста“.

Од таа причина и не зачудува одредбата од член 22 од Законот за централниот регистер според која ***“Писмената информација издадена од Централниот регистер има само информативно дејство“*** и одредбата од член 23 од истиот закон според која ***“За точноста на внесените податоци во Централниот регистер, одговара оној кој ги внесува податоците според општите правила на граѓанското право“ (овде дури ни Нотарас не одговара што ја продал државата)***. Или одредбите од член 31 од Законот за хартии од вредност според кои сопственоста врз хартијата од вредност се стекнува во моментот на нејзиниот упис на сметката на сопственикот во депозитарот и дека сите податоци од депозитарот имаат презумпција на вистинитост. Но според членот 283 став 6 од ЗТД “секоја копија и податоците од копијата добиени од Централниот депозитар за хартии од вредност можат да бидат употребени само за остварувањето на правата на акционерот“.

Како некој намерно целиот нормален систем да го поставил “да стои на глава“. Што останало од “јавноста“? Кој би рекол дека “банкарот Медичи е цар на Византија, а царот никој и ништо“? Во овој систем на конфузија го нема ни царот, ни другите нотари. Го снемало и епархот и неговите свештеници-нотари. Останале само Лука и Магдалена Нотарас со “својата гордост“ (од типот на Моника Левински), што цело време ни повторува “Јас сум Јуда, сум ја издала земјата, пред шеесет години и сега, па што“ и тоа се повторува во секој донесен закон и во секој изграден објект и споменик во земјата во изминатите дваесет години.

Првата верзија на Законот за трговски друштва пред многу години ја правевме со многу љубов и надеж дека нешто ќе се смени во земјата. Дека конечно ќе се воспостават некои правила за пазарната економија и слободното претприемништво. Во тоа време никој не можеше ни да замисли дека по скоро 20 години повторно на сцена ќе ја имаме Службата за општествено книговодство (“трансформирана и транзитирана“) што сеуште сите трговци и трговски друштва ги смета за основни организации на здружениот труд што таа треба да ги насочува и контролира, финансиски да ги уништува “морално-неподобните субјекти на уписот“ и да врши секаков вид “диференцијација“ во зависност од ставот на ЦК за тој ден. Битно е само да знае од која “главна приходна шифра“ “субјектот на уписот“ остварил најголем приход за таа година. Овде за правните лица не важи теоријата дека “е забрането се што не е дозволено“, туку старата марксистичка максима дека “правото е воља на владеачката класа изразена преку закони“ и политичките теории од времето на Томас Хобс.

Претходната држава се распадна заради три работи: (1) немање демократија; (2) немање пазарна економија и (3) не постоење на основни човекови права и слободи. Со годините се повеќе ми се чини дека и оваа држава не е далеку од тој пат. Дури ни првата верзија на Законот за трговски друштва, во чија изработка и лично малку сум учествувал, не беше донесена во посакуваната форма и беше искасапена од разните собраниски комисији. Од тоа време, како во кино или пред телевизија, со кесе пуканки, можам само да ги набљудувам глумците во *Once upon a time in America* и да чекам како еден од главните актери (*secretary Bailey*) се фрла во камионот што ги носи ѓубрето од уличните контејнери, додека групата пијани или дрогирани млади луѓе ја пее *God bless America*. Толкава концентрација на кукли, на толку мал простор, не се среќава дури ни во другите балкански “држави“.

Законот за трговски друштва несомнено изврши големо влијание на промената на свеста на правниците и на обичните лаици за начинот на функционирањето на трговците и на трговските друштва. Но барем за мене лично, тој ни оддалеку не ја постигна својата цел, а денес и содржински е целосно деформиран и не ги врши ни своите основни функции, затоа што е ставен во контекст на други закони во кој тој едноставно не може да функционира.

Свети Никола – римски папа кој учествувал во предавството на Византија

друга верзија на Свети Никола

Battle Hymn of the Republic

Mine eyes have seen the glory of the coming of the Lord;
He is trampling out the vintage where the grapes of wrath are stored;
He hath loosed the fateful lightning of His terrible swift sword;
His truth is marching on.

Glory! Glory! Hallelujah! Glory! Glory! Hallelujah!
Glory! Glory! Hallelujah! His truth is marching on.

I have seen Him in the watch fires of a hundred circling camps
They have builded Him an altar in the evening dews and damps;
I can read His righteous sentence by the dim and flaring lamps;

His day is marching on.

Glory! Glory! Hallelujah! Glory! Glory! Hallelujah!
Glory! Glory! Hallelujah! His day is marching on.

I have read a fiery Gospel writ in burnished rows of steel;
“As ye deal with My contemners, so with you My grace shall deal”;
Let the Hero, born of woman, crush the serpent with His heel,

Since God is marching on.

Glory! Glory! Hallelujah! Glory! Glory! Hallelujah!
Glory! Glory! Hallelujah! Since God is marching on.

He has sounded forth the trumpet that shall never call retreat;
He is sifting out the hearts of men before His judgment seat;
Oh, be swift, my soul, to answer Him! be jubilant, my feet;

Our God is marching on.

Glory! Glory! Hallelujah! Glory! Glory! Hallelujah!
Glory! Glory! Hallelujah! Our God is marching on.

In the beauty of the lilies Christ was born across the sea,
With a glory in His bosom that transfigures you and me:
As He died to make men holy, let us live to make men free;

[*originally* ...let us *die* to make men free]

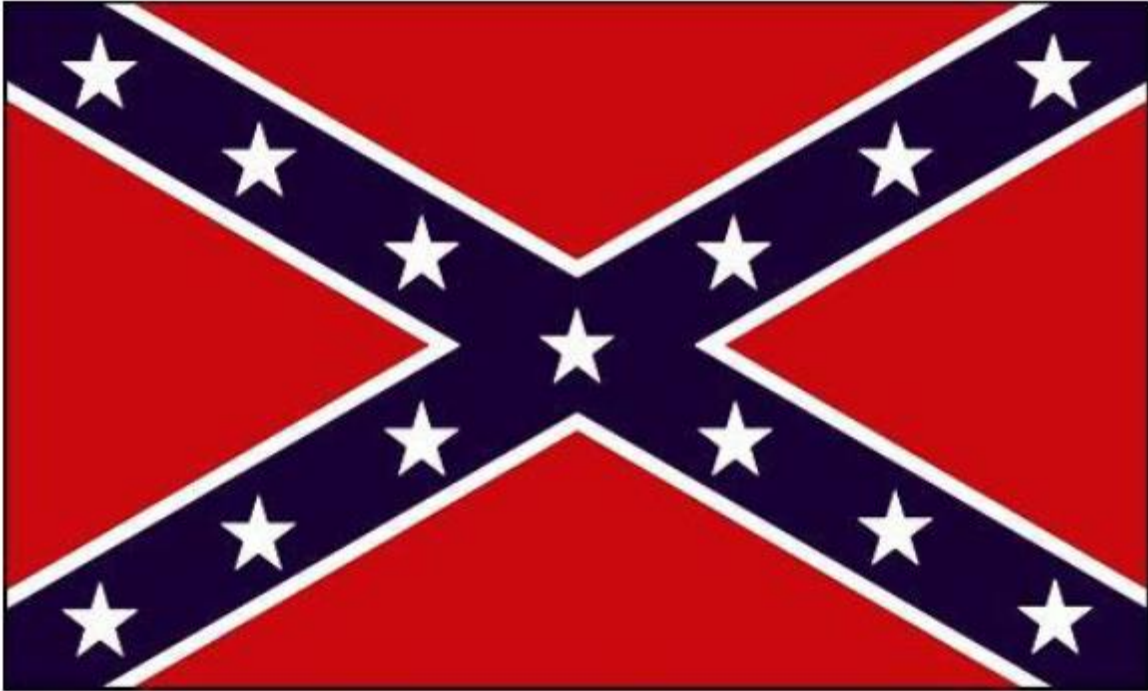
While God is marching on.

Glory! Glory! Hallelujah! Glory! Glory! Hallelujah!
Glory! Glory! Hallelujah! While God is marching on.

He is coming like the glory of the morning on the wave,
He is wisdom to the mighty, He is honor to the brave;
So the world shall be His footstool, and the soul of wrong His slave,

Our God is marching on.

Glory! Glory! Hallelujah! Glory! Glory! Hallelujah!
Glory! Glory! Hallelujah! Our God is marching on.

кула Магдала – Rennes le Chateau